

ds. J. de Bruin, preek over Zondag 33 van de Heidelbergse Catechismus, gehouden in de Jeruzalemkerk (Chr. Geref. Kerk) te Rotterdam-Kralingen op zondag 5 mei 2024.

Votum en groet.

Zingen: Psalm 119:67:

Maak in Uw woord mijn gang en treden vast,
Opdat ik mij niet van Uw paân moog' keren;
En wordt mijn vlees door 't kwade licht verrast,
Ai, laat het mij toch nimmer overheren.
Verlos mij, HEER, van 's mensen overlast,
Dan zal ik U, naar Uw bevelen, eren.

Schriftgedeelte: Handelingen 22: 6-16 en Romeinen 7:14-26:

Handelingen 22:6-16:

6 Maar het geschiedde mij, als ik reisde en Damascus genaakte, omtrent den middag, dat snellijk uit den hemel een groot licht mij rondom omscheen.

7 En ik viel ter aarde, en ik hoorde een stem tot mij zeggende: Saul, Saul, wat vervolgt gij Mij?

8 En ik antwoordde: Wie zijt Gij, Heere? En Hij zeide tot mij: Ik ben Jezus de Nazaréner, Welken gij vervolgt.

9 En die met mij waren, zagen wel het licht, en werden zeer bevreesd, maar de stem Desgenen Die tot mij sprak, hoorden zij niet.

10 En ik zeide: Heere, wat zal ik doen? En de Heere zeide tot mij: Sta op en ga heen naar Damascus; en aldaar zal met u gesproken worden van al hetgeen dat u geordineerd is te doen.

11 En als ik vanwege de heerlijkheid van hetzelfde licht niet zag, zo werd ik bij de hand geleid van degenen die met mij waren, en kwam te Damascus.

12 En een zekere Ananías, een godvruchtig man naar de wet, goede getuigenis hebbende van al de Joden die daar woonden,

13 Kwam tot mij, en bij mij staande, zeide tot mij: Saul, broeder, word weder ziende. En te zelve ure werd ik ziende op hem.

14 En hij zeide: De God onzer vaders heeft u tevoren verordineerd om Zijn wil te kennen, en den Rechtvaardige te zien, en de stem uit Zijn mond te horen.

15 Want gij zult Hem getuige zijn bij alle mensen van hetgeen gij gezien en gehoord hebt.

16 En nu, wat vertoeft gij? Sta op, en laat u dopen en uw zonden afwassen, aanroepende den Naam des Heeren.

Romeinen 7:14-26:

14 Want wij weten dat de wet geestelijk is, maar ik ben vleselijk, verkocht onder de zonde.

15 Want hetgeen ik doe, dat ken ik niet; want hetgeen ik wil, dat doe ik niet, maar hetgeen ik haat, dat doe ik.

16 En indien ik hetgene doe dat ik niet wil, zo stem ik de wet toe dat zij goed is.
17 Ik dan doe datzelve nu niet meer, maar de zonde die in mij woont.
18 Want ik weet dat in mij, dat is in mijn vlees, geen goed woont; want het willen is wel bij mij, maar het goede te doen, dat vind ik niet.
19 Want het goede, dat ik wil, doe ik niet, maar het kwade, dat ik niet wil, dat doe ik.
20 Indien ik hetgene doe dat ik niet wil, zo doe ik nu hetzelfde niet meer, maar de zonde die in mij woont.
21 Zo vind ik dan deze wet in mij: als ik het goede wil doen, dat het kwade mij bijligt.
22 Want ik heb een vermaak in de wet Gods naar den inwendigen mens,
23 Maar ik zie een andere wet in mijn leden, welke strijdt tegen de wet mijns gemoeds, en mij gevangenneemt onder de wet der zonde, die in mijn leden is.
24 Ik ellendig mens, wie zal mij verlossen uit het lichaam dezes doods?
25 Ik dank God door Jezus Christus, onzen Heere.
26 Zo dan, ik zelf dien wel met het gemoed de wet Gods, maar met het vlees de wet der zonde.

Zingen: Psalm 56:4:

Gij weet, o God, hoe 'k zwerven moet op aard';
Mijn tranen hebt G' in Uwe fles vergaard;
Is hun getal niet in Uw boek bewaard,
Niet op Uw rol geschreven?
Gewis, dan zal mijn wreev'le vijand beven,
En, als ik roep, straks rugwaarts zijn gedreven.
Dit weet ik vast: God zal mij nooit begeven;
Niets maakt mijn ziel vervaard.

Lezen: 12 artikelen des geloofs.

1. Ik geloof in God den Vader, den Almachtige, Schepper des Hemels en der aarde.
2. En in Jezus Christus, Zijn eniggeboren Zoon, onze Heere;
3. Die ontvangen is van den Heilige Geest, geboren uit de maagd Maria;
4. Die geleden heeft onder Pontius Pilatus, is gekruisigd, gestorven en begraven, nedergedaald ter helle;
5. ten derden dagen wederom opgestaan van de doden;
6. opgevaren ten Hemel, zittende ter rechterhand Gods des almachtige Vaders;
7. vanwaar Hij komen zal om te oordelen de levenden en de doden.
8. Ik geloof in de Heilige Geest.
9. Ik geloof een heilige, algemene, Christelijk Kerk, de gemeenschap der heiligen;
10. vergeving der zonden;
11. wederopstanding des vleses;
12. en een eeuwig leven.

Lezen: Heidelbergse Catechismus zondag 33 vraag en antwoord 88 t/m 91:

Vraag 88 In hoeveel stukken bestaat de waarachtige bekering des mensen?

Antw. In twee stukken: in de afsterving des ouden, en in de opstanding des nieuwen mensen.

Vraag 89 Wat is de afsterving des ouden mensen?

Antw. Het is een hartelijk leedwezen dat wij God door onze zonden vertoornd hebben, en die hoe langer hoe meer haten en vlieden.

Vraag 90 Wat is de opstanding des nieuwen mensen?

Antw. Het is een hartelijke vreugde in God door Christus, en een ernstige lust en liefde om naar den wil Gods in alle goede werken te leven.

Vraag 91 Maar wat zijn goede werken?

Antw. Alleen die uit waar geloof, naar de wet Gods, alleen Hem ter eer geschieden, en niet die op ons goeddunken of op menseninzettingen gegrond zijn.

Gebed.

Zingen: Psalm 51:5 en 6:

Vers 5:

Verberg Uw oog van mijn bedreven kwaad,
Waardoor mijn ziel gevoelt de diepste wonden;
Delg, delg toch uit mijn schuld en al mijn zonden,
En spreek mij vrij van mijne gruweldaad.
Herschep mijn hart, en reinig Gij, o HEER,
Die vuile bron van al mijn wanbedrijven;
Vernieuw in mij een vasten geest, en leer
Mij aan Uw dienst oprecht verbonden blijven.

Vers 6:

Verwerp mij van Uw aangezicht toch niet;
Ai, laat van mij Uw Heil'gen Geest niet scheiden.
Die kan alleen op 't rechte spoor mij leiden;
Bestier mijn gang, daar Gij mijn zwakheid ziet.
Geef mijn gemoed, dat nu angstvallig vreest,
De blijdschap weer; doe op Uw heil mij hopen;
Laat mij, gesterkt door enen eed'len geest,
Volvaardig 't pad van Uw geboden lopen.

Na het amen van de preek zingen wij Psalm 19:7

Geliefde gemeente, in het Woord van God lees ik een bijzondere oproep van de Heere, gesproken door middel van Zijn knecht Paulus. Wat is die oproep? Dit: *'Maar heiligt God den Heere in uw harten; en zijt altijd bereid tot verantwoording aan een iegelijk die u rekenschap afeist van de hoop die in u is, met zachtmoedigheid en vreze'* (1 Petrus 3:15).

Wat betekent dat, jongens en meisjes? Nou, dat als er eens iemand naar je toe zou komen en die zou heel eenvoudig aan je vragen: 'Ben jij bekeerd? Nou, vertel daar eens wat van.' Dan moeten wij, grote mensen, in ons midden worden als een kindeke. Daarom zou ik u aan het begin van deze preek, in het licht van de stof van deze middag, eens willen vragen: Als u en jou nou eens rekenschap wordt gevraagd van de hoop die in u is - als die er is - wat zou u daar dan van kunnen vertellen? Nee, ik bedoel daar natuurlijk niet mee - en dat heeft de Heere ook niet bedoeld - dat u nou een mooie bekeringsweg gaat vertellen om daar een grote man of vrouw mee te worden. Maar om God groot te maken over datgene wat Hij in uw leven gedaan heeft.

Nou, Paulus die dit heeft dit moeten opschrijven en prediken, heeft dat zelf ook mogen doen. Namelijk rekenschap afleggen en laat ik het maar gelijk zo zeggen, van de bekering die de Heere in zijn leven gewerkt heeft. De twee Schriftgedeelten die we deze middag hebben gelezen, getuigen daarvan. In Handelingen 22 horen wij hem inderdaad een getuigenis afleggen, hoe hij op weg naar Damascus tot bekering gekomen is. Waar Paulus werkelijk een zondaar voor God werd, waar hij een arme bedelaar werd aan de troon der genade, waar hem de weg gewezen werd toen hij de weg niet meer wist, hoe hij ooit nog zalig moest worden. Hoe hij daar in Damascus terecht kwam als een mensenkind met zonde en schuld, maar waar God Zijn knecht Ananias stuurde om hem de Christus te prediken. Toen werd Paulus vertroost en toen leerde hij Christus kennen. Toen begon voor Paulus de weg der bekering; daar kon hij van getuigen.

Kunt u ook daarvan getuigen? Kun jij daarvan getuigen? Al is het dan misschien niet op dezelfde wijze als Saulus van Tarsen, maar als een Lydia bijvoorbeeld? Zou u ook kunnen getuigen hoe dat daarna verdergegaan is? Want als de Heere de weg der bekering begint, dan zal Hij die ook voleindigen. Vanaf dat eerste moment van de bekering zal de dagelijkse bekering moeten plaatsvinden, want de bekering kent geen stilstand. En tot de laatste adem, tot de laatste snik toe, heeft Paulus moeten leren wat de weg der bekering is.

En wat is dat voor hem geweest? Precies wat wij vinden in zondag 33. Vanaf dat moment dat hij op de grond werd gestoten vlak voor de poorten van Damascus, begon dat hele proces van de afsterving van de oude mens en de opstanding van de nieuwe mens. Maar dat heeft hem wel veel strijd gekost. En wat heeft hij dat eerlijk mogen beschrijven en er ook eerlijk van mogen getuigen in Romeinen 7. Aan de ene kant kon hij zeggen: '*Ik heb een vermaak in de wet Gods naar den inwendigen mens*' (vs. 22). Naar die nieuwe mens. En tegelijkertijd ontdekte hij nog iets op die weg van de bekering: '*Maar ik zie een andere wet in mijn leden, welke strijdt tegen de wet mijns gemoeds, en mij gevangenneemt onder de wet der zonde, die in mijn leden is*' (vs. 23). Dat is die oude mens. En dat deed hem uitroepen: '*Ik ellendig mens, wie zal mij verlossen uit het lichaam dezès doods?*' (vs. 24).

Nou, daar gaat het nu over in zondag 33. Laten we deze middag ons aller hart en leven er maar naast leggen, of wij dit mogen kennen. En als we het niet mogen kennen, dan wijs ik u op de Heere, Die het uit genade werken wil in het hart van een zondaar.

We schrijven als thema boven de prediking: De Weg der Bekering.

Drie gedachten:

1. Een Bijbelse weg
2. Een bevindelijke weg
3. Een vruchtbare weg.

1. Een Bijbelse Weg

Wanneer wij de Catechismus goed lezen, dan zullen we ontdekken dat in zondag 33 voor de vierde keer over de bekering wordt gesproken. In zondag 30 komen we dat woord al tegen. Daar beledt de leerling dat het Avondmaal niet is ingesteld voor degene die zich niet van harte tot God bekeren. In zondag 31, waar het ging over de sleutels van het Hemelrijk, komen we het woord weer tegen. Onbekeerde zondaren staan buiten dat Hemelrijk, zo hebben wij gehoord, zolang zij zich niet bekeren. Daar hebt u het voor de tweede keer. En de vorige keer, in zondag 32, hoorden wij ook al het woord bekering klinken. Want degenen die zich niet van harte bekeren, kunnen niet zalig worden. En dan nu vanmiddag in zondag 33 voor de vierde keer. Wat zegt dat ons? Dat het over een zeer belangrijk stuk van de geloofsleer gaat: De waarachtige bekering.

Zoals het vele malen beschreven staat in de Catechismus, zo staat het ook vele malen beschreven in het heilige Woord van God. Hoeveel keer wordt er niet over bekering gesproken in de Bijbel? Hoeveel keer horen wij niet de oproep: *'Bekeert u, bekeert u van uw boze wegen, want waarom zoudt gij sterven, o huis Israëls?'* (Ezechiël 33:11). Daarom is het ook een hele belangrijke vraag en blijft het altijd een belangrijke vraag, wat nou bekering is. Ja, wat is een Bijbelse bekering? Daar gaat het in de eerste plaats over. Nog niet in de eerste plaats over een bevindelijke bekering. Het gaat in de eerste plaats altijd over een Bijbelse bekering.

Hoe spreekt de Bijbel nu over bekering, gemeente? Dat laten de woorden, zowel in het Hebreeuws van het Oude Testament als het Grieks van het Nieuwe Testament, heel duidelijk zien. Er worden eigenlijk zowel in het Oude als het Nieuwe Testament twee woorden gebruikt die vertaald worden met 'bekering'. Het eerste woord heeft de betekenis van zich keren, zich wenden, dus dat ik even omdraai. Nou, iedereen begrijpt nu wel wat er met bekering wordt bedoeld: 180 graden draaien. En als we dat werkwoord tegenkomen in de Schrift, 'zich keren' of 'zich wenden', wordt het altijd gekoppeld met een voorzetsel. En dan ziet u weer hoe belangrijk het is om de Schrift te lezen. Aan de ene kant wordt het verbonden met het voorzetsel 'van': Zich keren *van* de zonde; erbij weggaan dus. En het tweede voorzetsel wat ermee gekoppeld wordt, is het woordje 'tot'. Dus het is afkeren *van* de zonde, maar heen keren *tot* God.

Daar hebt u de eerste betekenis van het woordje 'bekeren'. Het zijn eigenlijk twee kanten van één en dezelfde zaak. En het laat gelijk al zien hoe onze verhouding geworden is ten opzichte van God. Kijk, in het paradijs was onze verhouding met God nog goed, zeer goed zelfs. Adam en Eva kenden een nauwe gemeenschap met de Heere God. Heel hun leven was op God gericht. En zonden? Neen, die waren er niet. Ze wandelden met God. Ze kenden Hem. Ze beminden Hem. Ze eerden Hem. Ze dienden Hem. Ze kenden een onafscheidelijke band met God, zoals een kind met zijn vader. Hoe goed was het daar! Maar toen kwam die verschrikkelijke zondeval. En toen keerde de mens zich bewust tegen God en liep bij God weg. En waar liep de mens naartoe? Die liep naar de zonde toe, naar de wereld toe, naar de duivel toe. Kijk, dat is onze toestand. En in die toestand komt de Heere en zegt: *'Bekeert u!'*

Hebt u ook ontdekt hoe u eigenlijk tegenover God staat? Met uw rug naar God toe. En met al uw zintuigen, met heel uw hart en met heel uw leven in de richting van de zonde, de wereld en de duivel. Wij keren ons van God af. Ook al zitten we netjes in de kerk, maar als u onbekeerd bent, dan bent u niet op God gericht. Dan keren wij ons van de Heere af. Dat kan op twee manieren. We kunnen dat op een goddeloze manier doen, zoals bijvoorbeeld koning Manasse. We kunnen het ook op een hele godsdienstige manier doen, zoals Saulus van Tarsen vóór zijn bekering. Maar hoe het ook zij, ook al ging Manasse helemaal op in de zonde, in de gruwelijke zonde, of u zit met Saulus aan de voeten van de grootste hoogleraar van die dagen, Gamaliël: Ze stonden allebei met hun rug naar God toe.

En wat doet nu bekering? Omdraaien. Van de zonde weg, naar God toe. En dat is nodig. Wil een mens ooit weer in de gemeenschap met God kunnen komen, gemeente, dan moeten we leren, door het werk van de Heilige Geest, om ons af te keren van de zonde en heen te keren tot God. Daar hebt u dat eerste woord, wat we in de Schrift tegenkomen, in het Oude en Nieuwe Testament.

Het tweede woord dat we tegenkomen, dat vertaald wordt met 'bekering', betekent ten diepste tot inkeer komen of berouw hebben. En zo wordt het dan ook nog wel eens vertaald in de Statenvertaling. Een voorbeeld daarvan vinden we in Job 42. Daar hoor ik Job zeggen: *'Met het gehoor des oors heb ik U gehoord; maar nu ziet U mijn oog. Daarom verfoei ik mij, en ik heb berouw in stof en as'* (Job 42:5-6). Nog een voorbeeld. Jeremia, zegt in hoofdstuk 31 vers 9 die rijke belofte: *'Zij zullen komen met gewezen, en met smekingen zal Ik hen voeren.'* Daar hebt u het ook, dat tot inkeer komen, met gewezen, berouw hebben. Dat is de tweede betekenis van het woordje 'bekering', zoals het in het Woord van God te vinden is. Als we die twee betekenissen nou eens samenvoegen. Dus het afkeren van de zonde, het heen keren tot God en berouw hebben. Dan komen we bij die drie woordjes die we wellicht op catechisatie wel eens geleerd hebben. Hoe u heel kort en krachtig de bekering kan omschrijven, dat is: inkeer, afkeer, heenkeer. Inkeer tot uzelf, een afkeer van de zonde en een heenkeer tot God.

En wat is het woord 'bekering' dan toch een geschikt woord om die grote verandering, die grote vernieuwing van een zondaar weer te geven. Hoe duidelijk heeft de Heere dat grote wonder ook gepredikt in die altijd weer ontroerende gelijkenis van de verloren zoon. Ja, die kwam ook tot inkeer, jongens en meisjes. Toen die daar tussen de varkens zat, kwam hij tot zichzelf. *'En tot zichzelf gekomen zijnde, zeide hij: Hoeveel huurlingen mijns vaders hebben overvloed van brood, en ik verga van honger!'* (Lukas 15:17). Maar daar bleef het niet bij, want hij wilde daar weg. Waarheen? Ging hij weer terug naar zijn vrienden? Wilde hij weer terug naar de wereld waar hij al zijn geld had doorgebracht? Absoluut niet! Hij wilde nooit meer naar dat vergelegen land heen, want hij had er een afkeer van gekregen. Nee, hij wilde ergens anders heen. Hij werd ergens anders heen getrokken, namelijk naar het huis van zijn vader. En ik hoor het hem zeggen: *'Ik zal opstaan, en tot mijn vader gaan, en tot hem zeggen: Vader, ik heb gezondigd tegen den hemel en voor u, en ik ben niet meer waardig uw zoon genaamd te worden; maak mij als een van uw huurlingen'* (Lukas 15:18-19).

Dat zien we toch gebeuren? Hij komt tot zichzelf, hij neemt afstand, afscheid van de wereld, en hij keert zich heen tot zijn vader. Kijk, dat is nou de diepe betekenis van het woordje 'bekering', zoals we dat in de Bijbel tegenkomen. En dat is een waarachtige bekering. En daarom altijd een Bijbelse bekering. En als die eerste bekering plaatsvindt in uw leven, dan zal ook het vervolg een waarachtige bekering zijn, zoals het hier wordt beschreven in Zondag 33. Wij noemen dat de dagelijkse bekering. Het proces van de bekering dat pas eindigt als een kind van God in de hemel wordt opgenomen.

Kijk, en als het dan gaat om het hele proces van die waarachtige bekering, dan gaat de onderwijzer daarover een aantal vragen stellen. En het eerste wat me bij die vragen opvalt, is dat die onderwijzer spreekt over de *waarachtige* bekering. Dus niet zomaar over bekering. Hij zegt niet: In hoeveel stukken bestaat de bekering des mensen? Maar hij zegt: In hoeveel stukken bestaat de waarachtige bekering, de echte, zuivere, Bijbelse bekering? Waarom zegt hij het zo? Waarom noemt hij dat woord erbij? Allereerst omdat hij uit ondervinding weet, dat niet alleen de eerste bekering naar het Woord van God moet zijn, maar ook de dagelijkse, voortgaande bekering moet een Bijbelse bekering zijn. Het moet vanaf het begin tot het einde echt zijn, waarachtig zijn.

Maar er is nog iets waarom de onderwijzer hier spreekt over de waarachtige bekering. Want het blijkt dat er ook niet-waarachtige bekeringen zijn. Zoals dat ook al eerder in de Catechismus aan de orde kwam bij het geloof. Toen werd er ook over een waar geloof gesproken, dat ware, zaligmakende geloof, dat boven allerlei andere geloven uitsteekt en dat alleen nodig is om zalig te worden. Daarom, gemeente, roepen de woorden over geloven en ook woorden over bekering altijd weer op tot zelfonderzoek. En dat laat Gods Woord ons ook heel duidelijk zien, want naast waarachtige bekering bestaat er ook schijnbekering.

En omdat dat in het Woord wordt genoemd, moeten we daar ook iets over zeggen. Wat is een schijnbekering? Ja, dat lijkt op de echte bekering, maar dat is het dus niet. Het is de bekering van een hypocriet. Het is een bekering die niet komt uit de vernieuwing van het hart. Het is een bekering waarbij geen band is gelegd door de Heilige Geest tussen de zondaar en Christus. En om een woord van Job te gebruiken: De wortel der zaak ontbreekt. En dan kan er heel veel zijn. Kijk nou eens naar het leven van koning Saul in het Oude Testament. Die man kon ook best veel vertellen van die kennelijke gebedsverhoringen, van die kennelijke uitredingen. Ja, dat hij toch op een of andere manier iets gevoeld heeft van de werking van de Heilige Geest, want hij kreeg een ander hart. Hij werd tot koning gezalfd. Op een bepaald moment vinden we hem onder de profeten en staat hij te profeteren.

Maar waar is Saul nu? De Schrift laat het duidelijk weten. De Heere heeft hemzelf afgescheurd van het rijk en de Heere heeft hemzelf afgescheurd van God, zodat hij uiteindelijk bij de tovenaars in Endor terechtkomt, in contact komt met de duivel en zich uiteindelijk van het leven berooft. Dat was een schijnbekering van Saul. Het leek in het begin heel wat, maar we zien eerlijk waar het op uitliep. Saul is verloren gegaan. En van Saul is het waar geworden, wat ik lees in Hebrëeën 6:4-6: *'Want het is onmogelijk, degenen die eens verlicht geweest zijn en de hemelse gave gesmaakt hebben en des Heiligen Geestes deelachtig geworden zijn, En gesmaakt hebben het goede woord Gods en de krachten der toekomstige eeuw, En afvallig worden, die, zeg ik, wederom te vernieuwen tot bekering, als welke zichzelf den Zone Gods wederom kruisigen en openlijk te schande maken.'*

En weet u, nou zijn er op aarde mensen, jongeren en ouderen, die zijn daar zo bang voor. Weet u wat dat voor mensen zijn? Dat zijn nou juist die mensen die de waarachtige bekering kennen. Die kunnen bij tijden zo bang zijn om zichzelf te bedriegen. En als ze dat dan horen van zo'n koning Saul en ze horen dan, aan de hand van dat woordje 'waarachtige bekering', dat er ook nog eens een schijnbekering kan zijn, dan worden ze bevreesd. En de duivel kan u er ook zo mee aanvallen dat het allemaal maar schijn is en niet echt. Maar weet u wat nou het verschil is tussen iemand met een schijnbekering en iemand die waarachtig bekeerd is en er juist zo bevreesd voor is?

Iemand die een schijnbekering heeft, die kan boos worden als het aan de orde komt en ontdekt: Het kan bij mij wel eens zo wezen. Of die stoppen het weg en zeggen: Nee, dat zal bij mij wel niet zo wezen. Maar iemand die er echt bevreesd om is, die zal ermee tot de Heere vluchten en die zal zeggen: Heere, U weet wat er in mijn leven gebeurd is, en nou hoor ik van een schijnbekering en ik ben zo bang dat mij dat overkomen is. Heere, als dat zo is, laat het mij dan zien, en als het echt zo is, bekeer mij dan alstublieft echt, Heere. Maar dan zal de Heere u laten zien dat Hij toch een goed werk in u begonnen is, en dan zal Hij u gaan vertroosten dat het geen schijnbekering is.

Naast schijnbekering komt er nog een andere vorm voor wat geen waarachtige bekering is. Wat is dat? Dat is een uitwendige bekering. Vroeger werd het wel eens zo onder woorden gebracht: Een bekering van de kroeg naar de kerk. Dat wil zoiets zeggen als: U hebt in de zonde geleefd en u hebt een ruw leven gehad, en er is iets gebeurd in uw leven. Een indruk, een sterfgeval, een ongeluk of wat dan ook. U wordt als het ware een ogenblik stilgezet en u voelt in uw geweten: Nee, zo kan ik niet meer leven zoals het in de wereld is; ik ga netjes leven. Ik ga weer twee keer naar de kerk, ik ga de Bijbel weer lezen, ik ga de Psalmen weer zingen, ik ga me weer anders kleden. En het lijkt zo alsof er een bekering heeft plaatsgevonden. Gemeente, een dominee is geen hartenkenner en wij mensen ook niet. En dat wil niet zeggen dat dit niet kan, dat kan zeker, maar het kan ook uitwendig blijven.

U ziet het ook wel eens gebeuren als mensen van jongs af aan opgevoed zijn in een vrijzinnige cultuur waar alles zo makkelijk gaat, en ze komen bijvoorbeeld door verkering of door vrienden onder de zuivere waarheid. En dat ze onder de indruk raken en gevoelen: Ja, dit is de waarheid. En dat ze afstand nemen van dat vrijzinnige waarin ze opgevoed zijn en ze worden heel rechtzinnig. Helaas ziet u nog wel eens dat mensen dan helemaal doorschieten naar de andere kant en er een heel wettisch leven ontstaat. Maar als u met zulke mensen gaat doorspreken over de waarachtige bekering, dan staat de wagen dikwijls stil.

Het kan ook heel anders. Dat u jaren onder een prediking hebt gezeten die op zich zuiver is, maar waar grote nadruk wordt gelegd op het stuk van de ellende en waar weinig ruimte wordt geboden voor het Evangelie. En u komt door Gods voorzienige leiding onder een andere prediking die ruimer is, die evenwichtiger is, en dat u daardoor in uw gevoel geraakt wordt. Maar pas op dat u daar dan niet uw bekering van maakt, want bekering is een zaak van het hart. En dat blijkt ook zo duidelijk hier in Zondag 33. Waar het begint, zal het ook voortzetten, namelijk een zaak van het hart. Dat is de waarachtige bekering. Dat blijft niet aan de buitenkant, dat is niet iets van alleen een gevoel of een verstand, maar dat is een zaak van het hart.

Daarom heb ik mijn tweede gedachte een bevindelijke weg genoemd.

2. Een Bevindelijke Weg

De waarachtige bekering die de Heere werkt in het hart van een zondaar, laten we daar eens naar gaan luisteren. Nee, u hebt gelijk, het woordje 'bevindelijk' komt in Zondag 33 niet voor, ik geef het gelijk toe, dus dat heb ik erbij bedacht, maar wel met een grond. Want er wordt namelijk gesproken in antwoord 89 over een hartelijk leedwezen en in antwoord 90 over een hartelijke vreugde. Dus het is een leedwezen en een vreugde die uit het hart opkomt. En hoe komt dat? Omdat God Zijn Woord in dat hart gebracht heeft. Dat Woord ging daar wat doen, en toen begon de afsterving van de oude mens en de opstanding van de nieuwe mens.

En het ontdekkende Woord wat de Heere sprak, dat ervaarde u in uw hart als waarheid, en dat gaf verdriet. En van het vertroostende Woord wat de Heere vanuit het Woord tot uw hart sprak, ervaarde u in uw hart dat het waar was. Daarom is dat bevinding: Ervaren wat het Woord zegt, dat het Woord waar is. Hetzij in ontdekkende zin wat droefheid geeft, hetzij in vertroostende zin wat blijdschap geeft. Maar het is een zaak van het hart. Dan komen wij uit bij de twee stukken van de waarachtige bekering. Het zijn overbekende uitdrukkingen: De afsterving van de oude mens en de opstanding van de nieuwe mens. Ze komen direct uit de Bijbel. Ik zal u een voorbeeld geven. In Efeze 4 lees ik: *Te weten dat gij zoudt afleggen, aangaande den vorigen wandel, den ouden mens, die verdorven wordt door de begeerlijkheden der verleiding; en dat gij zoudt vernieuwd worden in den geest uws gemoeds, en den nieuwen mens aandoen, die naar God geschapen is in ware rechtvaardigheid en heiligheid.* (Efeze 4:22-24) Hoort u het? Dus die twee uitdrukkingen, oude mens, nieuwe mens, die komen direct uit de Bijbel.

Maar wat betekent dat nou? Wat wil het nou zeggen dat in dat proces van de bekering de oude mens gaat afsterven en de nieuwe mens gaat opstaan? Nou, eerst maar eens even naar die twee uitdrukkingen: Oude mens, nieuwe mens. Je zou, jongens en meisjes, kunnen denken: het gaat om twee mensen. Nou, eigenlijk wel. En die twee mensen ga ik je aanwijzen vanuit de Bijbel. De eerste van die twee mensen is Adam, die geschapen is in het paradijs. Adam betekent letterlijk 'mens'. Nou, die mens was goed geschapen, maar die mens is gevallen. In plaats van wijs werd hij dwaas, in plaats van rechtvaardig werd hij vol van ongerechtigheden, in plaats van heilig werd hij helemaal onheilig.

En toen Adam zo geworden is, samen met Eva, zijn wij mensen allemaal zo geboren. Als onheilige, zondige, onrechtvaardige mensen, goddeloze mensen, een samenknopsel van ongerechtigheid, met een hart waarvan de Bijbel zo duidelijk zegt dat we geneigd zijn God en onze naasten te haten. Nou, die mens, die zondige mens, die vijandige mens, die goddeloze mens, die gevallen mens, dat is de oude mens. Daar heeft David van gezongen in Psalm 51: 'Ik ben in ongerechtigheid geboren, mijn zonden maken mij het voorwerp van Uw toorn, reeds van het uur van mijn ontvangenis af.' En toen heeft de Heere, zo staat er in Psalm 14, toen heeft God vanuit de hemel naar de aarde gekeken of er nog iemand op de aarde was die rechtvaardig was, maar Hij vond er geen. Dus wij zijn allemaal oude mensen, verdorven mensen, zondige mensen. Zo worden wij allemaal geboren. Totdat in de stal van Bethlehem een rechtvaardig Kindje werd geboren: De tweede Adam, de Heere Jezus Christus, volmaakt rechtvaardig, volmaakt wijs, volmaakt heilig. Dat is de nieuwe Mens. Dat is de Heere Jezus Christus, waarvan Jesaja getuigd heeft: *Want er zal een Rijsje voortkomen uit den afgehouden tronk van Isai, en een Scheut uit zijn wortelen zal vrucht voortbrengen. En op Hem zal de Geest des HEEREN rusten, de Geest der wijsheid en des verstands, de Geest des raads en der sterkte, de Geest der kennis en der vreze des HEEREN.* (Jesaja 11:1-2)

Daar hebt u de tweede Mens, de nieuwe Mens. En wat gaat er nou in de bekering gebeuren? In die mens die totaal verdorven is, die honderd procent oude mens is, daar wordt in het hart, in de ziel van die mens iets nieuws geboren. Daar wordt iets nieuws geschapen, daar wordt het hart geopend en onzichtbaar wordt dat hart met het hart van de Heere Jezus verenigd. Nee, dat hebt u allemaal zo niet in de gaten als u bekeerd wordt, maar het gebeurt wel. Dan komt de Heere als het ware als die tweede Adam, als die nieuwe Mens, door Zijn Woord en Geest in uw hart wonen, zodat u een tweemens wordt. Aan de ene kant nog die oude mens, maar aan de andere kant die nieuwe, die uit de Heere Jezus komt.

Want in de eerste bekering wordt u met de Heere Jezus levend gemaakt. Het geestelijke leven komt in uw hart. Het komt uit de Levensbron, dat is Christus Zelf, Die dood geweest is, maar leeft tot in alle eeuwigheid. Kijk, vanaf dat eerste moment dat dat nieuwe leven in uw hart wordt gewerkt, die nieuwe mens geboren wordt in uw hart, ontstaat dat proces dat uw oude mens moet afsterven en de nieuwe mens gaat opstaan. En dat vindt gelijktijdig plaats. Ja, dan ga ik nog een stapje verder om uit te leggen wat er dan eigenlijk gebeurt. Ik zal proberen het heel eenvoudig te doen, maar we weten allemaal wel dat als u bekeerd wordt, dat u een discipel van de Heere Jezus wordt, dat u een volgeling van Hem wordt.

Dan loopt u niet meer vooraan, maar dan moet u leren Hem te volgen. Dan moet u dat pad leren volgen waar Christus vooropgaat. Dat noemt de Bijbel gelijkvormig worden aan de Heere Jezus. Die uitdrukking kwamen we ook in Zondag 32 al tegen. Stapje voor stapje in dat volgen op Hem gaan lijken. Dan moet u leren achter Hem aan Zijn voetstappen te drukken. In die betekenis wordt de weg van Christus de weg van Zijn kerk.

En wat betekent dat dan? Dan gaat u met Christus lijden, dan wordt u met Christus gekruisigd, dan gaat u met Christus begraven worden en sterven. Waaraan sterven? Aan die oude mens. En dat is een proces. Dan grijpen we even terug van Zondag 33 naar Zondag 16. Eigenlijk is het daar al aan de orde geweest. Want dan gaat de onderwijzer vragen: Wat voor nut heeft nu de kruisdood van de Heere Jezus voor Zijn volgelingen? En dan zegt de leerling: Opdat de oude mens met Hem gekruisigd, gedood en begraven wordt. Dus hoe komt het nou dat u gaat sterven aan uw zonde, aan uw eigen ik, aan uw eigen gerechtigheden? Dat komt door de band die er met de Heere Jezus gekomen is, zodat u aan Zijn lijden en sterven gemeenschap gaat krijgen. Niet om daarmee de zaligheid te verwerven, dat heeft de Heere Jezus gedaan, maar om te lijden, te sterven aan de zonde.

Daarom kan de Heere wel eens in het leven van Zijn kinderen een tegenspoed geven, een kruis opleggen, om achter Hem aan in dat kruis te sterven aan de zonde, te sterven aan de oude mens. Ja, dominee, maar als dat dan gebeurt, wat ervaar je dan? Nou, zegt de leerling, dan ervaart u drie dingen: u wordt bedroefd over de zonde, u haat de zonde en u vlucht erbij weg.

Dus als u dicht achter de Heere Jezus mag aankomen – ik probeer het heel eenvoudig uit te leggen vanmiddag – en u wordt aan Zijn lijden en sterven gelijkvormig gemaakt, dan gaat u sterven aan de zonde. Maar dan weet u ook wat zonde is. En hoe langer hoe meer gaat u ontdekken hoe erg de zonde is. Dan krijgt u er een leedwezen over. Dat staat er toch? Een hartelijk leedwezen. Moeilijk woord natuurlijk, maar dat betekent: In mijn hart ontstaat leed, in mijn hart ontstaat lijden. Ik ga ergens aan lijden. Waar ga ik aan lijden? Aan die verschrikkelijke zonde. Want ik wil niet meer zondigen, omdat God zo goed is, omdat God het zo waard is om gediend en gevreesd te worden. U krijgt zo'n gruwelijke hekel aan de zonde. U gaat ervaren wat een goddeloos karakter die zonde heeft. En als u dan toch weer zonde ontdekt in die oude mens, dan wordt u er zo verdrietig over. Dan gaat u er werkelijk aan lijden in uw hart.

Daarom komt een kind van God nooit boven de zonde uit. Daarom komt een kind van God nooit boven de bekering uit en ook niet boven dat oprechte berouw. En vindt u Gods kinderen steeds weer opnieuw in de binnenkamer voor God met een hartelijke smart, met tranen, zodat u het uitsnikt: Ik heb tegen U weer gezondigd, Heere, ik heb opnieuw Uw wet, Uw heilige wet overtreden. En toch, toch weet u ook dat u met die zonde opnieuw bij Hem terecht mag komen. En zult u ook opnieuw smeken om vergeving van die zonde. O, u zou nooit meer willen zondigen. Er komt zo'n gruwelijke haat tegen de zonde, omdat u ervaart wat u daarmee God aandoet. Dan kunt u David zo goed begrijpen als hij zegt in Psalm 139: *'Ik haat hen met een volkomen haat, tot vijanden zijn zij mij.'*

En weet u, gemeente, wanneer de haat tegen de zonde wordt verdiept? Weet u wanneer dat wordt verdiept? Als u gaat zien wat het de Heere Jezus gekost heeft om al uw zonden aan het kruis te hechten. Als u gaat zien wat het Hem gekost heeft om aan het vloekhout op Golgotha genageld te willen worden, terwijl Hij al uw zonden op Zich genomen heeft. O, als dat bij tijden naar binnen slaat en u volgt de Heere Jezus op Zijn lijdensweg, dan zegt u: Ik zou nooit, nooit meer willen zondigen. En als dan toch weer die oude mens de kop opsteekt, o gemeente, dan voelt u werkelijk wat hier wordt gezegd: Een hartelijk leedwezen. Maar dan zult u ook echt gaan proberen om bij de zonde vandaan te vluchten. Dat is dat woordje 'vlieden': Erbij vandaan vluchten. Nee, jongelui, dan ga je je grenzen niet opzoeken. Zo van kan dit nog, kan dat nog? Nee, je blijft bij die grenzen vandaan, je vlucht er weg, want je wilt niet meer zondigen vanwege de liefde des Vaders, vanwege de liefde van de Zoon en ook vanwege de liefde van de Heilige Geest. Kijk, dat is nou de afsterving van de oude mens. En met vallen en opstaan gebeurt dat op de weg der bekering. Maar tegelijkertijd gebeurt er ook wat anders. Er is ook een opstanding van de nieuwe mens. En wat is dat dan? Nou, zegt de leerling: Een hartelijke vreugde in God door Christus en een ernstige lust en liefde om naar al Gods geboden in goede werken te leven. Dus in het leven van een kind van God, in de waarachtige bekering, in een zuiver geloofsleven, is niet alleen droefheid. Ik hoop niet dat u dat idee van het geestelijke leven hebt.

Nee, het is ook niet alleen blijdschap, dat ook niet. Maar het is beiden: Droefheid en blijdschap. Het kan soms zo dicht bij elkaar liggen. Het is een blijdschap in God door Christus, een blijdschap als de Heilige Geest u doet geloven dat er nog doen aan is. Een blijdschap die ontstaat als u ontdekt dat er een weg der zaligheid is, een blijdschap die ontstaat als u voor het eerst gelovig van Christus mag horen als de enige weg om met God verzoend te worden. Het is de blijdschap die ontstaat als u ziet wat Christus gedaan heeft en als Hij het gaat fluisteren in uw hart: Ik voor u, daar gij anders de eeuwige dood had moeten sterven. De blijdschap die ontstaat als Hij Zijn genade gaat toepassen, als Hij gaat vertroosten, als Hij van vrede gaat spreken.

En hoe meer u Hem leert kennen, hoe meer u van Christus mag leren en hoe meer u God in Christus leert kennen, hoe sterker die blijdschap gaat worden. Ook al moet het gaan in een proces van: Hij moet wassen en ik minder worden. Maar juist bij dat eerste, dat Hij gaat wassen in mijn leven, komt er zo'n hartelijke vreugde in God door Christus, dat u Jesaja gaat begrijpen, die het uitgeroepen heeft: *'Ik ben zeer vrolijk in den HEERE, en mijn ziel verheugt zich in mijn God; want Hij heeft mij bekleed met de klederen des heils, met den mantel der gerechtigheid heeft Hij mij omgedaan'* (Jesaja 61:10).

En hoe komt dat dan? En dan grijpen we weer terug in de Catechismus. Daar zit weer een diep geheim achter, want in Zondag 18 wordt gesproken over de opstanding van Christus. En door de opstandingskracht van Christus zullen Gods kinderen opstaan met die nieuwe mens. Ook dat vloeit dus voort uit de Heere Jezus Christus. O, wat een leven is dat toch. Het is heel wonderlijk hoe die twee dingen zo door elkaar kunnen lopen, maar het is de weg van de waarachtige, bevindelijke bekering. De afsterving van de oude mens en de opstanding van de nieuwe mens.

3. Een Vruchtbare Weg

Ja, dat is een hartelijke vreugde in God door Christus, maar ook zo'n ernstige lust en liefde om naar al Gods geboden in goede werken te leven. Daarom is die weg der bekering tenslotte ook een vruchtbare weg, onze laatste gedachte. Ja, vroeger werd het wel eens zo gezegd: Wat een last was, wordt een lust, en wat een lust was, wordt een last. Waar vroeger de zonde een lust was, dat wordt nu een last. En waar u het geestelijke leven en alles wat met de Bijbel, met de Heere te maken had, eigenlijk maar lastig vond, waarmee u liever niet serieus mee bezig was en maar wat naast u neerlegde, dat wordt een lust. En wat is die lust dan? Om tot Zijn eer te leven, naar Zijn wet, in goede werken.

En als het gaat om goede werken, gemeente, dan is dat heel breed. Bij goede werken hoort ook het gebedsleven. Bij goede werken hoort ook het komen onder de prediking van het Woord. Bij goede werken gaat het niet alleen om iets voor uw naaste te kunnen betekenen. Het betreft heel het leven en de ganse geboden van de wet.

En als de Heere het geeft, zullen we vanaf de volgende keer gaan overdenken hoe, stapje voor stapje, we al die geboden zullen nagaan om enerzijds te zien wat de Heere verbiedt, maar anderzijds ook te laten zien wat de Heere gebiedt. Hoe heerlijk het is om naar de wet van God te leven. En dat die goede werken zich over heel het geestelijke leven uitstrekken. O, wat komt er een hartelijke begeerte om naar alle goede werken te leven. Al moet een kind van God zeggen, met schaamte en met berouw, dat ze er zoveel in tekortkomt. Maar hun hart, hun nieuwe hart, is vervuld met een begeerte om naar goede werken te leven. Begeerten die ook openbaar zullen komen in woorden en daden.

Ja, wat zijn die goede werken dan? Nu, zegt de leerling: Alleen die uit een waar geloof, naar de wet Gods en Hem ter ere geschieden. Niet die op ons goeddunken of menselijke inzetten gegrond zijn. Het is dus allereerst iets wat gebeurt door het ware geloof. Wonderlijk eigenlijk, dat het niet gelijk gaat over de wet in dit antwoord, maar dat de goede werken allereerst een zaak zijn van het geloof. Wat zou dat nu betekenen? Nou, gemeente, heel eenvoudig. Wat doet het geloof? Het geloof vlucht tot Christus, het geloof verbindt met Christus, het geloof verenigt met Christus. En dat is allereerst nodig om een goed werk te kunnen voortbrengen, want wij mensen hebben het niet uit onszelf.

En de ware gelovigen gaan het ontdekken als de Heere Zelf tegen hen zegt: *'Uit u geen vrucht meer in der eeuwigheid'* (Matth. 21:19). Nee, Heere, zo is het, uit mij niets. Maar dan zegt de Heere Jezus: En toch hebt u vrucht, maar die vrucht wordt uit Mij gevonden. Dus hoe kan een kind van God nou goede werken voortbrengen? Dan moeten ze naar de Bron waar die goede werken te vinden zijn, dan moeten ze met die Bron verbonden worden, en die Bron is niets anders dan Christus.

En wat is nou eigenlijk het ware geloof? Eigenlijk is het ware geloof een onzichtbare leiding tussen God, tussen Christus en Zijn Kerk. Een pijpleiding - vergun me dat ik het zo zeg - maar voor de beeldvorming. En wat doet de Heilige Geest nou? Die laat die goede werken als het ware door die onzichtbare leiding stromen in het hart van die ware gelovigen. En door het geloof zal die ware gelovige dat ervaren. Zo komen de goede werken uit Christus in het hart van een zondaar terecht, in de weg van die waarachtige bekering, in het gelijkvormig worden aan Hem.

Daarom is een goed werk allereerst uit het geloof, maar daarbij ook naar Gods wet. Want Christus heeft de wet van God volmaakt gehouden. En hoe kan een ware gelovige nou de wet houden? Alleen in Zijn krachten. Nee, niet naar menselijke inzetten, niet naar alle regeltjes die wij mensen er nog eens bij verzinnen, of zoals de Farizeeën dat destijds gedaan hebben. We hebben genoeg aan de tien geboden, aan de wet die op de Sinaï hier gegeven is. En wat gaat de Heere Zijn kerk leren? Dat de wet des Heeren niet alleen een gebod is dat zegt: Gij zult niet. Dit mag u niet doen en dat mag u niet doen omdat het zonde is.

Maar Christus gaat Zijn kerk ook leren – en daar hebt u het geheim van de bekering – dat de geboden ook beloften zijn. Dat de Heere Zijn Kerk gaat leren: *'Gij zult niet stelen'*, omdat Ik geen dief ben; *'Gij zult niet doden'*, omdat Ik geen moordenaar ben. Hebt u zo wel eens over de wet nagedacht? Die wet, die zo volmaakt vervuld is in Christus, dat Hij dat als het ware gaat toepassen in het hart van Zijn Kerk, zodat ze hier op aarde in beginsel toch leren leven naar Gods geboden.

Dan wordt het niet meer een hard gebod, maar dan wordt het inderdaad een belofte waarmee Gods Kerk werkzaam mag zijn en zegt: Heere, U weet hoe mijn oude mens is, en vanwege mijn oude mens moet die wet scherpelijk gepredikt worden. Maar U hebt toch wat anders in mijn hart gegeven, die hartelijke begeerte om Uw wet nou echt gehoorzaam te kunnen zijn. Ik weet niet hoe ik het zelf moet doen, Heere, maar wilt U het doen in mijn leven? Wilt U dan komen? Wilt U die wet werkelijk tot leven maken in mijn ziel, dat ik als een rankje vruchten mag dragen?

Want laat dan Uw wet ook een belofte zijn die in mijn hart vervuld wordt. Dat ik niet zal stelen, dat ik niet zal doden, dat ik mijn ouders zal eren, dat ik Uw dag zal heiligen, dat ik Uw Naam niet zal ontheiligen. En zo wordt de ganse wet voor Zijn Kerk een belofte, en die gaat Christus vervullen in het hart van Zijn Kerk. En zo zal het zijn tot eer van God. Kijk, daar hebt u nou die opstanding van die nieuwe mens, die ernstige lust en liefde om naar alle geboden van de Heere, door het geloof, tot eer van God te leven.

Nou, gemeente, hoe staat het nou in uw leven, in jouw leven? Is er iets van die waarachtige bekering in uw leven te bespeuren? Weet u wat eigenlijk het grootste probleem met ons mensen is? Waar zit het nou eigenlijk altijd op vast als het gaat om de waarachtige bekering? Over iets heel groots, wat u met een heel klein woordje kan samenvatten: 'Ik'. Dat hoogmoedige 'ik'. Dat wil niet sterven. Geef het maar toe. Bij mij tenminste niet. Dat hoogmoedige 'ik' van mij, gemeente, dat wil niet capituleren, dat wil niet sterven.

En daarom moet ik wel een kracht van buiten mij nodig hebben, wil het wel gaan sterven. En zalig is het dat die kracht in Christus te vinden is. Die kan mijn 'ik' doen sterven, opdat Hij gaat leven. En dat u steeds meer en meer mag leren: Ik niets, Hij alles. Om achter Hem aan te komen en te leren uzelf te verloochenen, uw kruis op u te nemen en Hem te volgen. Sterven aan uzelf, leven in Hem, dat is de weg van de waarachtige bekering. Ja, dat kost strijd, grote strijd. Maar in die strijd zult u niet omkomen, ware gelovigen. In die strijd, kind des Heeren, gaat u nooit meer ten onder, want Christus houdt u vast. En weet u hoe Hij de strijd taxeert die woedt tussen de oude en de nieuwe mens? Dan zegt Hij: Hoor, Mijn strijdende kerk, uw bloed, uw tranen en uw lijden zijn dierbaar in Mijn oog. En daarom: hou maar vol in de strijd, want eens zult u de goede strijd gestreden hebben. Eens zult u de loop, de weg der bekering, geëindigd hebben. En dan zal blijken dat u uw geloof behouden hebt.

Dan is voor u weggelegd de kroon der rechtvaardigheid, die de Rechter u zal geven. Dan zullen al Gods knechten met hun zaad, zij die Zijn Naam beminnen, erfelijk mogen wonen.

Zingen: Psalm 19:7:

Weerhoud, o HEER, Uw knecht,
Dat hij zijn hart niet hecht,
Aan dwaze hovaardij.
Heerst die in mij niet meer,
Dan leef ik tot Uw eer,
Van grote zonden vrij.
Laat U mijn tong en mond,
En 's harten diepsten grond,
Toch welbehaaglijk wezen.
O HEER, die mij verblijdt,
Mijn rots en lossen zijt,
Dan heb ik niets te vrezen.

Dankgebed

Zingen: Psalm 84:6:

Want God, de HEER, zo goed, zo mild,
Is t' allen tijd een zon en schild;
Hij zal genaad' en ere geven;
Hij zal hun 't goede niet in nood
Onthouden, zelfs niet in de dood,
Die in oprechtheid voor Hem leven.
Welzalig, HEER, die op U bouwt,
En zich geheel aan U vertrouwt.

Zegenbede